

СИМБІОЗ ТА СУПЕРЕЧНІСТЬ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ РИНКУ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Олена
Альшанова,
здобувач кафедри
страхування
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ

Одним із парадоксів сучасної глобальної економіки є відверто дискримінаційний розподіл потенційних можливостей різних країн у сфері забезпечення населення продовольством. Так, агропромисловий сектор окремих держав знаходиться в стані постійного перевиробництва, тоді як сотні мільйонів людей у інших країнах хронічно недоїдають. Все це виносить питання продовольчої безпеки на рівень визначальних глобальних проблем, які потребують обґрунтованого вирішення, в процесі якого країни, що мають значний потенціал для виробництва сільськогосподарської продукції, отримують можливість покращити свої конкурентні позиції у світовій економіці.

Цілком реально подібний сценарій можна використати і щодо нашої країни. Наявність сприятливих природних та кліматичних умов, багатотисячолетній досвід аграрного господарювання, вигідне географічне положення здатні забезпечити швидке просування вітчизняної сільгосппродукції на світовому ринку. В свою чергу, перетворення України на одного з провідних гравців глобального ринку продовольства потенційно дасть можливість говорити про абсолютно інше позиціонування нашої держави в сучасних геополітичних процесах.

Втім, цілий ряд об'єктивних факторів стримують та будуть в середньостроковій перспективі перешкоджати стрімкій ринковій експансії вітчизняної агропродукції. Використання застарілих основних фондів, недостатнє впровадження біотехнологій, невизначеність у відносинах власності на землю, значні ризики аграрного бізнесу, – це зовсім неповний перелік існуючих факторів стримування. Усунення їх негативного впливу стане запорукою підвищення ефективності агропромислового виробництва.

На наш погляд, особливу увагу слід приділити питанням ризиків у аграрному секторі України та впровадженню ефективних методів управління ними (зокрема, страхування). Вважаємо, що саме в цьому напрямі існує найбільший потенціал подальшого розвитку, здатний забезпечити стрімке зростання вітчизняного аграрного ринку.

Зауважимо, що питання управління ризиками в сільському господарстві та проблеми популяризації страхових послуг в Україні постійно знаходяться в полі зору вітчизняних економістів. Проте слід об'єктивно визнати, що кількість робіт зі вказаної тематики впровадження є відносно невеликою. Зокрема, слід відзначити праці В. Базилевича, О. Гаманкової, О. Залетова, С. Навроцького, О. Ничипорука, С. Осадця, Р. Пікус Р. Шинкаренка та інших авторів. Зважаючи на це, можна стверджувати, що до цього часу питання агрострахування в Україні достатнім чином не досліджене, а існуючі наукові розробки, зважаючи на динамічність економічних процесів, потребують додаткової актуалізації.

Відповідно, *метою* статті є оцінка існуючого стану відносин на ринку агрострахування України, виділення його особливостей та обґрунтування заходів, спрямованих на узгодження інтересів головних учасників цього сегменту.

Сучасний страховий ринок є середовищем, в якому взаємодіє велика кількість економічних агентів, кожен з яких має власні цілі та інтереси, які досить часто дисонують та вступають у конфлікт. На розвинених страхових ринках, за рахунок існування ефективних механізмів та інститутів, потенційні конфлікти можуть або зовсім зникати, або їх деструктивний вплив на економічні процеси применшуватиметься. В той же час, коли інтереси окремих учасників або їх груп збіга-

ються, це стає потужним поштовхом для розвитку, створює могутні стимули для ефективної співпраці та взаємодії.

Зауважимо, що питання виділення суб'єктів страхового ринку розглядається більшістю дослідників, за незначними виключеннями, майже ідентично [1, 2, 3]. Не вдаючись до наукової полеміки стосовно учасників страхового ринку, оскільки це виходить за межі нашого дослідження, зазначимо, що, на наш погляд, в контексті оцінки перспектив розвитку агрострахування в Україні слід акцентувати увагу на інтересах наступних його суб'єктів:

- виробники сільськогосподарської продукції;
- держава;
- страхові компанії.

Деталізуємо базові, на нашу думку, інтереси кожної із виділених груп суб'єктів страхового ринку України та детермінуємо їх вплив на формування цілей в процесі розвитку вітчизняного ринку агрострахування.

Виробники сільськогосподарської продукції. Незважаючи на усі досягнення науково-технічного прогресу, сучасна економіка сільського господарства до цього часу характеризується значним рівнем залежності від об'єктивних природних факторів. Окрім того, майже всі вони не піддаються впливу з боку існуючих технологій та методик, залишаючи з точки зору менеджменту тільки один вихід – перевести наслідки їх впливу на результати господарювання у агросекторі у

прийнятні для економічного агента форми. Така «природна» залежність вимагає створення особливої системи ризик-менеджменту на підприємствах аграрного сектору, принципово відмінної від аналогів, створених на інших підприємствах.

Аналіз даних стосовно динаміки окремих показників фізичного обсягу виробництва сільгосппродукції у 2003–2010 рр. підтверджує висновок про значну ризикованість економічної діяльності в аграрному секторі України (Рис. 1).

Як видно з рис. 1, в Україні спостерігається значна волатильність показників сільськогосподарського виробництва, насамперед, у рослинництві. Зокрема, стандартне відхилення обсягів виробництва в рослинництві складає 33,7 %, аналогічний показник для тваринництва – 8,43 %. Зазначимо, що вагома частка впливу у таких тенденціях належить природним факторам – посухам, зливам і т.п.. Наприклад, значне падіння індексу обсягів виробництва у рослинництві у 2009 році пояснюється тривалою посухою, яка охопила майже всю територію України та тривала протягом усього літа.

Зрозуміло, подібна ризикованість адекватно відображається на результатах діяльності підприємств сільського господарства. Так, за даними Державної служби статистики України, у 2008–2009 рр. частка сільськогосподарських підприємств, що отримали збиток, коливалася в межах 28–30 %. Об'єктив-

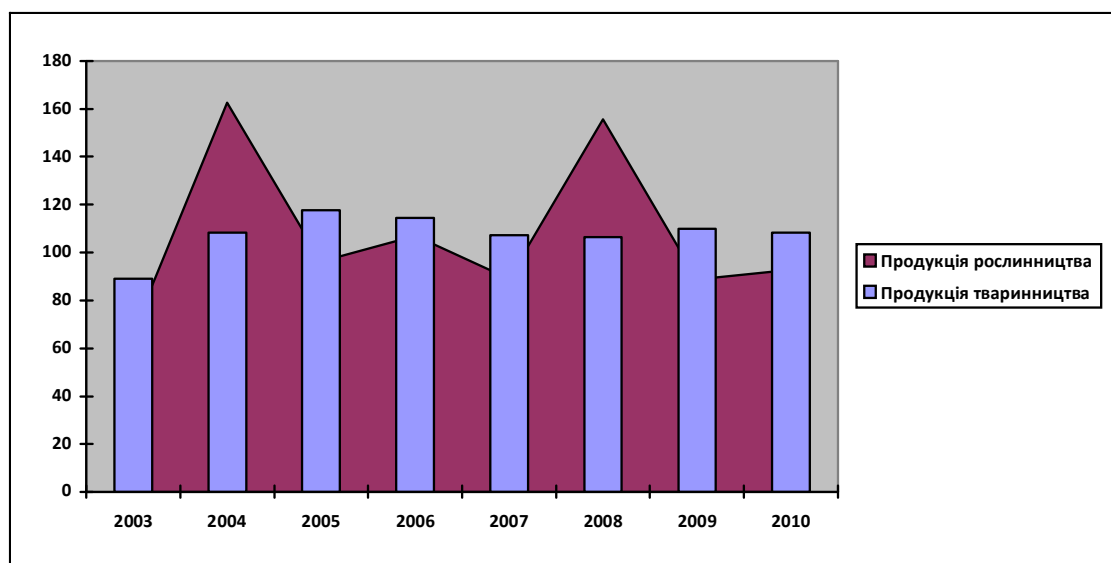

Рис. 1. Індекси обсягу виробництва сільськогосподарських виробництв, % до попереднього року

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [5]

но, потребу в якісному страховому захисті відчувала не тільки та третина сільгоспвиробників, які отримали збитки, адже навіть прибуткові підприємства отримали позитивний результат не в останню чергу завдяки значній диференціації своєї діяльності. В загальному, саме диверсифікація агропромислового бізнесу на сучасному етапі використовується більшістю учасників цього ринку для управління існуючими ризиками.

Значний рівень ризику, що притаманний сільському господарству України об'єктивно дискредитує цей сектор з погляду потенційних інвесторів. Наголосимо, що тільки стрімкий ривок в інвестиційній сфері здатний призвести до глибоких структурних змін у галузі, змінити економічні та соціальні параметри господарювання в агропромисловому комплексі. В той же час, у 2010р. суб'єктами господарювання за рахунок усіх джерел фінансування у сільське господарство, мисливство, лісове господарство вкладено 12,2 млрд. грн. А питома вага інвестицій у зазначені види економічної діяльності становить 7,1% від загальнодержавного обсягу інвестицій в основний капітал [5, 6].

Держава. Об'єктивно, інтереси держави, насамперед, полягають у активному сприянні розвитку сільського господарства, як однієї із провідних галузей вітчизняної економіки. Зокрема, якщо порівнювати значення різних видів економічної діяльності, використовуючи показник доданої вартості за результатами 2009 року, сільське гос-

подарство поступається тільки переробній промисловості, торгівлі, транспортові та зв'язку [5]. В той же час продукція агропромислового сектору поступово перетворюється на одну із головних статей експорту України. У 2009 році за кодом «Живі тварини. Продукція тваринного походження» частка експорту склала 1,5 %, за кодом «Продукти рослинного походження» - 12,7 %, за кодом «Жири та олії тваринного та рослинного походження» - 4,5 %, за кодом «Готові харчові продукти» - 5,3 %. Таким чином, агропромисловий комплекс та супутні галузі забезпечили 24,0 % усього вітчизняного експорту [5, 6].

Не слід забувати і про соціальний прояв функції агропромислового сектору в аграрних регіонах України. Відсутність ефективної політики розвитку сільських територій, безробіття, нерозвиненість закладів освіти та охорони здоров'я призводять до невпинного скорочення кількості сільського населення (рис. 2).

Зрозуміло, що подібна ситуація ап'орі не може влаштовувати державу, стримує її інтеграційні устремління, і тільки активний економічний розвиток сільської місцевості може докорінно змінити існуючу ситуацію в середньостроковій перспективі. І, як вже зазначалося, створення ефективних систем управління ризиками в агропромисловому секторі є важливим кроком на цьому шляху.

Страховики. В загальному, ринок страхових послуг є одним із найбільш динамічних секторів вітчизняного рин-

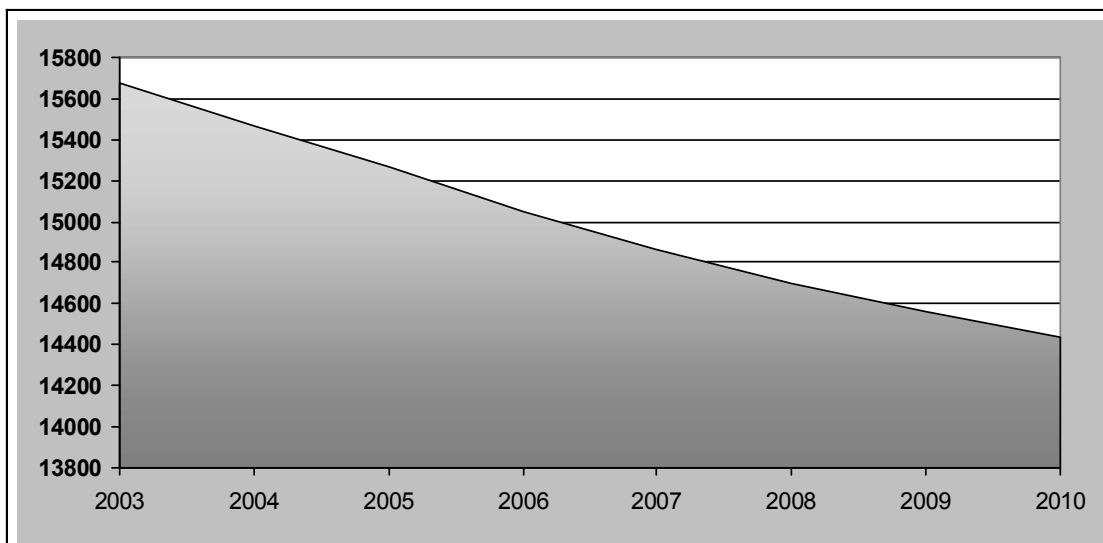

Рис. 2. Сільське населення України у 2003-2010 рр., тис. чол.

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [5]

ку фінансових послуг, поступаючись за більшістю показників тільки ринку банківських послуг України. Одночасно з цим вітчизняні страхові компанії перетворилися на активних та потужних учасників фінансового ринку України, які сконцентрували значні активи та можуть надавати широкий спектр послуг своїм клієнтам, в тому числі, і з погляду страхування різноманітних ризиків в агропромисловому секторі.

На рис. 3 порівнюються дані стосовно активів окремих фінансових інститутів в Україні станом на початок 2010 року.

Економічна криза 2008-2009 рр. децю похитнула ринкові позиції українських страховиків, що відобразилося на зниженні базових ринкових критеріїв. І навіть певне відновлення попиту на страхові послуги не дало можливості вийти на до кризовий рівень розвитку страхового ринку України. Динаміка окремих показників страхової діяльності протягом 2008-2009 рр. наведена у табл. 1.

Таким чином, можна говорити про існування об'єктивних передумов для стрімкого розвитку агрострахування в Україні та зацікавленість у цьому процесі усіх основних груп учасників. Проте, незважаючи на правильність подібного висновку, все ж ринок агрострахування України залишається на незадовільно низькому рівні, що свідчить і про існування, поряд із зацікавленістю, глибоких та вагомих деформацій у інтересах зазначених груп учасників.

На наш погляд, формалізовано вказані протиріччя можна зобразити наступним чином (рис. 4).

Як видно з рис. 4, у кожній з груп учасників є власні мотиви, які впливають на ставлення до розбудови дієвої системи агрострахування в Україні. Їх вплив є взаємопов'язаним і кумулятивним, тому доцільно об'єднати зусилля учасників ринку для виправлення ситуації, оскільки ініціатива одного з учасників за умови ігнорування з боку інших не дасть очікуваних результатів.

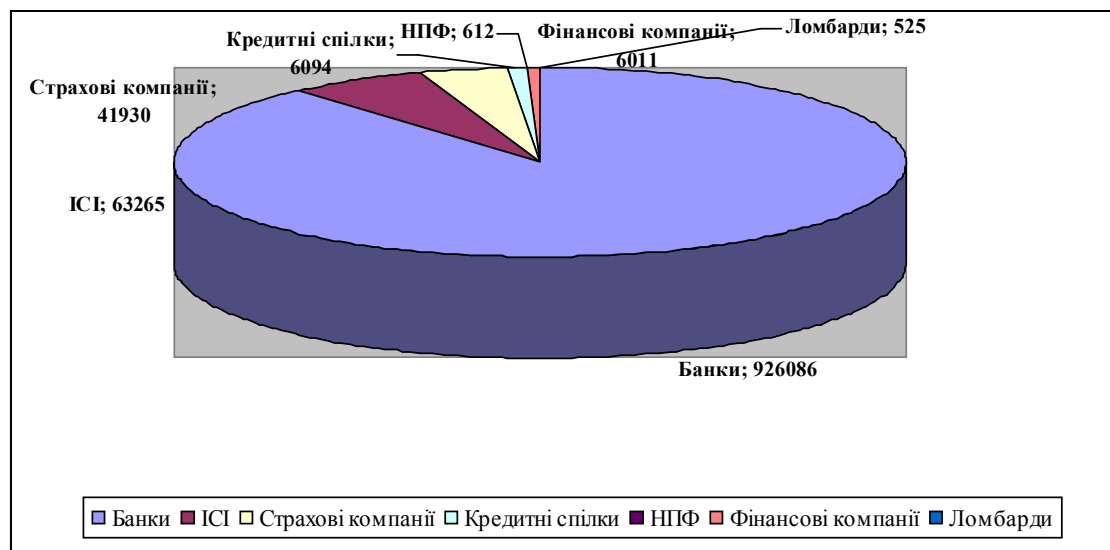

Рис. 3. Активи окремих видів фінансових інститутів в Україні станом на початок 2010 року, млн. грн.

Джерело: складено автором за даними НБУ, ДКЦПФР, Держкомфінпослуг України

Таблиця 1

Окремі показники страхового ринку України протягом 2008-2010 рр.

№ з.п.	Показник	2008	2009	2010	Абсолютна зміна
1	Валові страхові премії, млн. грн.	24 008,6	20 442,1	23081,7	-926,90
2	Валові страхові виплати, млн. грн.	7 050,7	6 737,2	6104,6	-946,10
3	Чисті страхові премії, млн. грн.	15 981,8	12 658,0	13327,7	-2654,10
4	Чисті страхові виплати, млн. грн.	6 546,1	6 056,4	5885,7	-660,40

Джерело: складено автором за даними Держфінпослуг України [8]

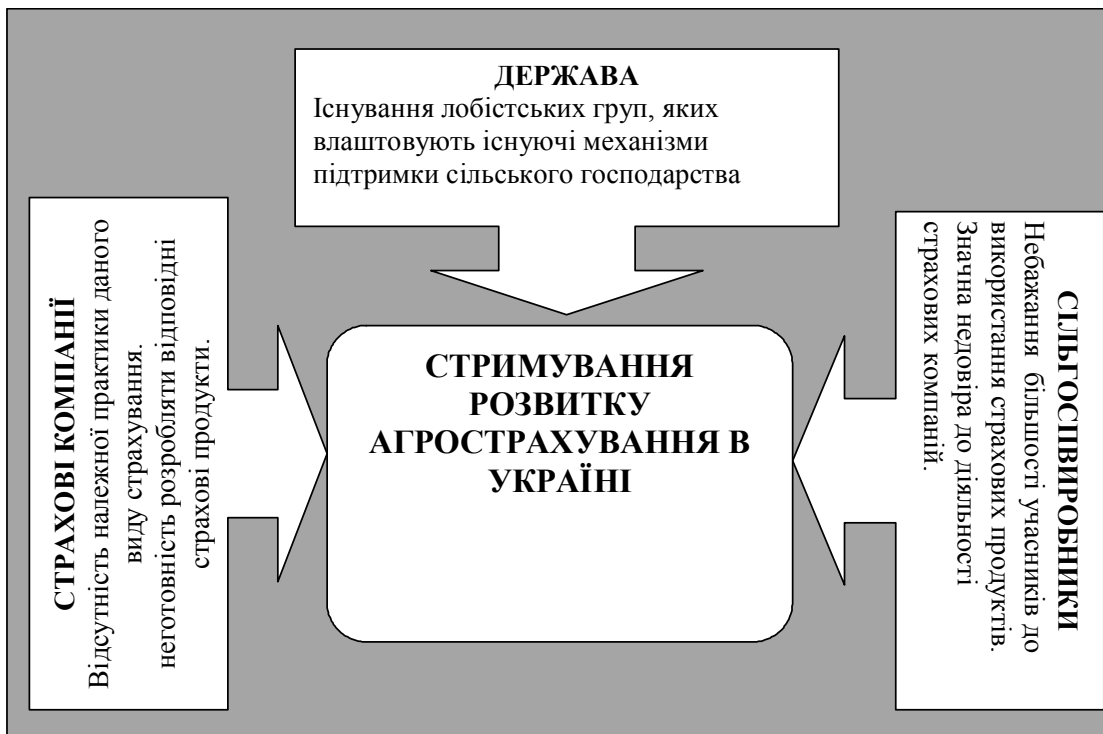

Рис. 4. Суперечності головних суб'єктів ринку агостраховання України
Джерело: розроблено автором

Втім, на наш погляд, можна говорити про існування першочергового завдання, яке полягає у зміні існуючих форм підтримки сільського господарства в Україні. Саме в цій площині концентруються головні мотиваційні стимули для самої держави, страховиків та сільгоспвиробників. Фактично, можна стверджувати, що реалізована в Україні модель підтримки і є основним джерелом конфліктів між учасниками ринку агостраховання в Україні, оскільки вона:

- по-перше, містить корупційну складову, яка визначається вибіркоvim характером існуючої підтримки вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників;

- по-друге, не створює достатніх стимулів для ефективного господарювання в аграрному секторі, оскільки орієнтована на фіксацію вже отриманих результатів господарювання;

- по-третє, фактично нівелює функції страхового захисту, притаманні цій економічній категорії в розвиненій ринковій економіці;

- по-четверте, демонструє значну кореляцію з факторами бюджетної політики держави.

Таким чином, створення ефективної моделі агостраховання в Україні

повинне передбачати поетапну реалізацію наступних заходів. Насамперед, перегляд державної політики підтримки агропромислового сектору на користь заходів стимулюючого характеру, з мінімізацією кількості заходів прямої підтримки. В подальшому, це активізує попит сільськогосподарських товаровиробників на страхові послуги, оскільки в таких умовах страховий захист перетвориться на майже безальтернативний за рівнем своєї ефективності метод управління ризиками. В свою чергу, будуть створені передумови для розробки страховиками нових страхових продуктів, прийнятних для агропромислового сектору. На наш погляд, тільки така послідовність дозволить узгодити інтереси та нівелювати вплив протиріч на агропромислове страхування.

Література

1. Яворська Т. В. Страхові послуги [Текст]: навч. посібник / Т. В. Яворська; М-во освіти і науки України, Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, Економічний ф-т. - К.: Знання, 2008. - 351 с.

2. Заблоцька Р. О. Світовий ринок послуг [Текст]: підручник / Р. О. Заблоцька. - 4-е вид. - К.: Знання України, 2005. - 280 с.

3. Страхові послуги [Текст]: підручник / М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. заклад «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; кер. авт. кол. й наук. ред. С. С. Осадець і Т. М. Артюх. - К. : КНЕУ, 2007. - 464 с.

4. *Ничипорук О.Ю.* Ризики в сільському господарстві: виявлення, оцінка, управління. Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02 / О.Ю. Ничипорук; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2002. — 20 с.

5. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України [сайт] Держкомстат України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. — Назва з екрану.

6. Сільське господарство України у 2010 році [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України

[сайт] Держкомстат України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. — Назва з екрану.

7. Концепція розвитку системи страхування сільськогосподарської продукції в Україні.

8. Звіт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 2010 рік [Електронний ресурс]// Річні звіти Держфінпослуг: [сайт] / ДКРРФПУ. http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/richnyi_zvit_2010_1.pdf. - Назва з екрана.